

Isad ja lapsehoolduspuhkus Eestis¹

Mõistmaks, miks vaid 2% vanemahüvitise saajatest on mehed, tellis Sotsiaalministeerium poliitikauuringute keskuselt Praxis uuringu, mille eesmärgiks oli selgitada, mis põhjendusi toovad isad lapsega koju jäämiseks ja mittejäämiseks. Samuti selgitas uuring tööandjate hoiakuid isade lapsehoolduspuhkusele jäämise osas. Tegemist oli kvalitatiivuuringuga, mille käigus intervjueriti nii koju jäänud kui mitte jäänud eri taustaga isasid. Uuringust selgus, et materiaalsed ja tööga seotud põhjused ei ole ainsad, miks mehed lastega koju jäävad või ei jää. Intervjuudest tööandjatega selgus, et nemad ei ole isade koju jäämise peamiseks takistuseks. Tööandjate jaoks ei ole üldiselt erilist vahet selles, kas koju jääb lapsega mees- või naistöötaja – asendaja tuleb leida igal juhul.

Uuring kinnitas, et lapsehoolduspuhkuse otsus on kogu perekonna otsus, mistõttu tuleb arvesse võtta nii naised kui mehed. Naiste soovivast suhtumisest ning eelistustest sõltub paljuski, kas mehed kaaluvad üldse tõsiselt lapsega koju jäämist.

Toimetise lõpus on esitatud nii tööandjate kui ka uurijate soovitusel edaspidiseks poliitikakujundamiseks. Käesolev toimetis on uuringu lühikokkuvõtte. Uuringu täispikk raport on kättesaadav aadressidel www.sm.ee ja www.praxis.ee.

Sissejuhatus

Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse saavutamise üheks takistuseks on iganenud soostereotüübid, mille kohaselt on laste ja kodu eest hoolitsemine peamiselt naiste ülesandeks. Erinevalt paljudest teistest riikidest osalevad Eestis naised meestega pea samaväärselt tööelus ning nende sissetulekud mängivad väga olulist rolli perede sissetulekutes. Ühiskondlikud ootused ema hoolitsejarollile ja isa leivateenijarollile ei vasta aga tegelikkusele. Selle tulemusel on naised sageli lisaks palgatööle ka põhivastutajad igapäevaste kodutööde eest (Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2005). Meestel ei ole nii

suurt kodutööde koormat ning see on muuhulgas üks põhjusi, miks mehed saavad naistest enam keskenduda tööle ning avalikule elule. Selle tagajärgi näitab ka statistika: meeste ja naiste palgaerinevused on suured, naised on alaesindatud juhtivatel kohtadel ja avalikus elus ning lastega ja lasteta naiste tööhõive erinevus Eestis on Euroopa suurim (Euroopa Komisjon 2005).

On mõistetud, et soolise ebavõrdsuse vähendamiseks on tarvis tähelepanu pöörata nii naistele kui meestele. Meestele on hakatud tähelepanu pöörama nii seadus-

¹ Käesolev toimetis on uuringu "Isad ja lapsehoolduspuhkus" lühikokkuvõtte. Uuringu tellijaks oli Sotsiaalministeerium ning läbiviijaks poliitikauuringute keskus Praxis, autoriteks Marre Karu, Kairi Kasearu, Helen Biin. Uuringu kokkuvõtte koostas Liina Järviste, Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakonna analüütik.

Isade osalus laste hoidmises suurendab soolist võrdõiguslikkust.

andluses kui ka perekonna- ja soouuringutes. Eestis kehtiv seadusandlus (mõne erandiga) lähtub põhimõttest, et isadele ja emadele tuleb tagada võrdsed õigused ja kohustused laste eest hoolitsemisel (vt ka lk 5). Näiteks on isadele antud õigus nii lapsehoolduspuhkusele kui ka vanemahüvitisele. Samas praktikas on laste eest hoolitsemine ikkagi emade roll ning oma õigust vanemahüvitisele kasutab väga väike osa isadest. Vaid 2% vanemahüvitise saajatest ehk siis vanematest, kes on peamiseks väikese lapse hooldajaks, on mehed. Kehtivate stereotüüpide murdmiseks ning Eesti edasise perepoliitika kujundamiseks on aga tarvis mõista, miks vaid 2% isadest kasutavad vanemahüvitist, sh millised on nende põhjendused koju jäämisele või mittejäämisele.

Käesolev toimetis on lühikokkuvõtte uurin- gust „Isad ja lapsehoolduspuhkus“², mis poliitikauringute keskuse Praxis antud küsimu- sele vastamiseks aastatel 2006–2007 läbi viidi. Toimetise esimeses peatükis tutvustatakse põgusalt uuringut ja selle teoreetilisi lähte- kohti ning antakse ülevaade Eestis isadele sea- dusega tagatud õigustest. Järgmine peatükk on pühendatud isade koju jäämise poolt- ja vastuargumentide kirjeldamisele. Kolmandas peatükis keskendutakse tööandjate arvamuste ning neljandas räägitakse põgusalt pere- poliitika kujundamise eesmärkidest. Toime- tise lõpetavad kokkuvõtte ning poliitikasoovi- tused perepoliitika edasiseks arendamiseks.

² Uuringu täpsemat metoodikat, teoreetilisi lähtekohti ning tulemusi on kirjeldatud uuringu lõppraportis, mis on kättesaadav Sotsiaalministeeriumi koduleheküljelt www.sm.ee ja Praxis koduleheküljelt www.praxis.ee.

1. Uuring ja teoreetilised lähtekohad

Et välja selgitada põhjuseid, miks mehed lastega koju ei jää, tellis Sotsiaalministeerium 2006.–2007. aastal poliitikauuringute keskuselt Praxis uuringu. Autoriteks olid Praxis analüütik Marre Karu ning külalisuurijad Tartu Ülikoolist Kairi Kasearu ja Helen Biin. Uuringu käigus viidi läbi 20 süvaintervjuud väikeste laste isadega üle Eesti. Pooltel isadel oli lapsehoolduspuhkuse kogemus, pooltel mitte. Uuringus osalenud isad olid eestlased ning erisuguse sotsiaal-demograafilise taustaga.

Kvalitatiivse lähenemise kasuks otsustati osalt seetõttu, et tegu on Eestis suhteliselt uue uurimisteedega, mille kohta on väga vähe teada. Süvaintervjuude käigus väljendasid mehed vabas vormis oma isaks olemise kogemusi ning arusaamasid vanemaks olemisest ja lapsehoolduspuhkusest. Intervjuud võimaldasid teada saada, millised on võimalikud koju jäämise või mittejäämise põhjused meeste endi jaoks ning mil viisil vanemad otsustavad, kes jääb koju. Vestluste käigus ei andnud uuringu läbiviijad isadele ette võimalikke vastusevariante. Isadel paluti rääkida oma isiklikest kogemustest ja arvamustest. Uuringu eesmärgiks ei olnud kirjeldada seda, kui paljud mehed Eestis ühel või teisel põhjusel lastega koju jäävad, vaid selgitada, kuidas argumenteerivad mehed oma käitumist. Käesoleva uuringu tulemused ei ole üldistatavad kõigi Eesti meeste ja isade kohta, vaid kehtivad üksnes konkreetsete intervjuueeritud isade kohta.

Üheks uuringu lähtekohaks oli hüpotees, et tööandjate suhtumine võib olla takistuseks meeste lapsega koju jäämisele. Seega viidi lisaks vestlustele isadega läbi kolm fookusgrupi intervjuud ettevõtete ja asutuste 17 esindajaga Eesti eri piirkondadest, selgitamaks, mida tähendab meeste kojujäämine tööandjate jaoks.

Uuringus lähtuti seisukohast, et **isadus on sotsiaalne nähtus**, mida ühiskonnas eri tasandi-

tel luuakse ja taastoodetakse. See tähendab, et isadus ei ole midagi universaalset, vaid see erineb erisugustes ajaloolistes ja institutsionaalsetes kontekstides (Matta ja Knudson-Martin 2006). Seega on isadus pigem sotsiaalne kui loodusest antud ja bioloogiline nähtus. Järgnevalt on arutlusel eri tegurid, mis mõjutavad arusaamu sellest, milline on „hea isa“.

See, kuidas mehelikkust konstrueeritakse, mõjutab meeste julgust ja võimet laste peamise hoolitseja rolli võtta (Matta ja Knudson-Martin 2006). Kui isa peamiseks ülesandeks peetakse (palga)tööd ja pere ülalpidamist ning sellist isa peetakse lääne kultuuriruumis maskuliinseks, siis **mehe osalemist lastekasvatamises mehelikkusega ei seota** (Hobson ja Morgan 2002). On leitud, et meestelt oodatakse sotsiaalse identiteedi ülesehitamist ainuüksi ameti põhjal (Gatrell 2005).

Mitmed uurijad on täheldanud, et hoolimata traditsiooniliste soostereotüüpide valitsemisest, kasvab paljude lääne heaoluühiskondade **noorte isade huvi aktiivse isarolli vastu** (Future Foundation 1999, O'Brien ja Shemilt 2003, mõlemad viidatud allikas Smeaton 2006). Põhjuseid, miks arusaamad isarollist ning meeste käitumine sellisele huvile vaatamata suhteliselt muutumatuna on püsinud, on nimetatud mitmeid.

Otsust, kes ja millal jääb lapsega koju, võib vaadelda **kauplemissprotsessina**. Sundström ja Duvander (2002) leiavad, et isa kojujäämise otsus põhineb kahetasandilisel kauplemisprotsessil. Esimese tasandi kauplemine toimub ema ja isa vahel, otsustatakse, kui kaua on ema kodus, millal ta tööle naaseb ning kui palju aega lapsehoolduspuhkusest jääb isale. Teise tasandi kauplemisprotsess toimub isa ja tööandja (töökeskonna) vahel, mille käigus peab isa kaaluma võimalikku töökaaslaste, ülemuse ja tööandja negatiivset reaktsiooni ning seda, kui pikalt ta puhkuse võtab (Sundström ja Duvander 2002).

Miks Eesti isad ei jää väikelapsega koju?

Levinud on hoiak, et mehe teeb mehelikuks töötamine, mitte laste kasvatamine.

Koju jäämiseks „kauplevad“ isad esmalt emadega ja seejärel tööandjaga.

Lähtutakse seisukohast, et isadus on sotsiaalne, mitte bioloogiline nähtus.

Emadel on suur tähtsus isade julgustamisel.

Tööelul on märkimisväärne mõju isade koju jäämisele.

Ühe olulisema põhjusena, miks mehed lapsega koju ei jää, ongi välja toodud **emade soov jääda laste peamiseks hooldajaks**. Sellise soovi taga on sageli suutmatus või soovimatus loobuda avalikkuses heaks kiidetud naiserolli täitmisest. Seevastu naiste toetav suhtumine mehe osalemisesse laste kasvatamisel mõjutab meeste käitumist nii, et nad julgevad aktiivselt lapse hooldamises osaleda (Gatrell 2005).

Isaduse konstrueerimist ning iseäranis isade koju jäämist mõjutavad ka **tööelu ja töökoht**. Lapsevanema töö- ja pereelu puudutavad otsused sõltuvad mitmest töö, töökoha ja karjääriga seotud aspektist, näiteks töökoha kultuurist, töökorralduse paindlikkusest, lähetustest, tööpäevade pikkusest, tööandja hoiakutest ja üldisest peresõbralikkusest.

Tuntud meesuurijad Robert W. Connell (1995) ja Jeff Hearn (2002) peavad **riiki soo ja isaduse kesksks konstrueerijaks**. Riigi käes on mitmeid seadusandlikke ja poliitilisi vahendeid isade käitumise ja avaliku arvamuse kujundamiseks. Õigusaktid ja sotsiaalpoliitilised meetmed, mis puudutavad perekonda, tööelu, varandust, ülalpidamiskohustust ja rahvastiku registreerimist, on vaid mõni näide vahenditest, millega riik saab määrata ja konstrueerida seda, mis on mehelik ja milline peab olema isa (Hearn 2002). Seega tuleb riigi rolli analüüsimisel tingimata tähelepanu pöörata sellele, et riiklikud meetmed ja toetused võivad avaldada mõju meestele ja naistele ning nende rollile ühiskonnas ja perekonnas. Riigi sekkumine võib alal hoida traditsioonilisi soorolle või ka toetada vanemate võrdõiguslikke rolle (näiteks

Rootsis kehtestatud vaid isadele reserveeritud kuu vanemahüvitisest ehk nn issi kuu) või peletada mehed pereloomisest üldse eemale (Oláh *et al.* 2002). Selline meetmete soospetsiifiline mõju on poliitikaloomes seni kahjuks sageli tähelepanuta ja analüüsivõimatu jäänud.

Nagu eespool öeldud, mängivad ühiskonnas levinud hoiakud ning arusaamad meeste ja naiste rollidest ühiskonnas olulist osa selles, kuidas vanemad lapse kasvatamises osalevad. Samuti on riiklikul perepoliitikal oluline osa "normaalse perekonna" ja „hea isa“ mõistete defineerimisel. Eesti ühiskonnas ja ka perepoliitikas on isa roll seni kujundatud ja kujunenud selliseks, et see ei soodusta meeste suuremat osalemist pereelus. Näiteks on seadused kirjutatud soo suhtes neutraalselt, ent siiski silmas pidades naisi. Meeste suuremat osalust laste eest hoolitsemisel ei ole poliitiliseks eesmärgiks seatud.

Perepoliitika on pikka aega saatnud signaale, et lapse eest hoolitseja põhirolli täidab naine. Näiteks kuni 2007. aasta septembrini kehtinud vanemahüvitise poole aasta reserveerimine emadele ütles väga üheselt meestele, et nad ei ole väikese lapse kasvamiseks piisavalt pädevad. Lapse sünnile järgneva isade mõeldud 14 päeva kestva lapsepuhkuse väga madal tasustamine (66 krooni päev) ei aita samuti isa rolli väärtustamisele kaasa.³ Seega tuleks perepoliitika kujundamisel silmas pidada seda, kuidas seadused mehi ja naisi, emasid ja isasid mõjutavad ning milliseid sõnumeid need saavad.

³ 2007. aasta koalitsioonilepe näeb ette isadele mõeldud lisapuhkepäevade kompenseerimist vastavalt töötasule.

Väikelaste vanemate töö- ja pereelu ühitamist toetavad seadused Eestis

- Kuni lapse 3-aastaseks saamiseni on õigus lapsehoolduspuhkusele lapse emal, isal või mõnel pereliikmel, kes on lapsega tegelikult kodus.
- Lapsehoolduspuhkuse ajal säilib lapsehoolduspuhkusel viibiva vanema või pereliikme töökoht.
- Vanemahüvitis kompenseerib vanemale 100% tööst saamata jäänud tulu kuni lapse 1,5-aastaseks saamiseni (alates 2008. aastast)⁴.
- Ema rasedus- ja sünnituspuhkuse ajal või 2 kuu jooksul pärast lapse sündi on isadel õigus 14 lisapuhkepäevale.

2. Uuringu tulemused

2.1. Kodusoleku kogemus

Uuringus osalenud meestel olid **erisugused lapsehoolduspuhkuse kogemused**. Osa uuringusse kaasatud meestest oli oma elu korraldanud mõneks ajaks nii, et **isa oli lapsega kodus** ning ema käis kas tööl või koolis. Kodusoleku kestus varieerus neljast kuust kuni kahe aasta ja seitsme kuuni ja kodus oldi väga erisuguses vanuses lastega, alates viiest kuust kuni mitme aastani. Enamik naisi käis tööl täisajaga või osales väga intensiivses õppeprogrammis, mistõttu olid kõik kodus olnud isad pikemat või lühemat aega lapse peamised kasvatajad ja hooldajad.

Uuringus osales ka mehi, kes olid **kodus koos naisega**. Need mehed olid eriti perekesksed, mida näitas ka see, et nende kojujäämise taga ei olnud otsest praktilist lapsehoidmisvajadust – ka ema oli lapsega kodus. Siiski osalesid need mehed igapäevases lapsehoidmises ja kodustes töodes.

Ka nendes peredes, kus **ema oli ükski lapsega kodus**, erines meeste kogemus seoses lapsehoiuga oluliselt. Oli isasid, kes lapse sünni järel polnud päevagi töölt vabaks võtnud ning veetsid lastega koos suhteliselt vähe aega. Kuid oli ka isasid, kes olid lapse sünni järel võtnud meestele mõeldud 2-nädalase lisapuhkuse välja või muutnud oma töökorraldust ja -koormust nii, et see võimaldaks rohkem aega lapse ja perega veeta. Osa kodus mitteolnud meestest oli kaalunud lapsehoolduspuhkusele jäämist või selle mõttega mänginud, kuid oli ka selliseid, kes kojujäämise täielikult välistasid.

Kõik kodus olnud mehed ei olnud ametlikult lapsehoolduspuhkusel ja ei saanud vanemahüvitist, kuna osa mehi eelistas kodus olla koos naisega ning sellisel juhul sai vanemahüvitist naine. Teiseks põhjuseks oli see, et osa mehi oli kodus natuke suurema lapsega ning vanemahüvitise maksmise periood oli

Uuringus osalesid erisuguse tausta ja kogemustega isad.

⁴ Vanemahüvitise suurus arvutatakse taotleja eelmise kalendriaasta ühe kalendrikuu keskmise tulu alusel. Hüvitise suurusena on reeglina 100% hüvitise saaja eelmise kalendriaasta ühe kuu keskmisest sotsiaalmaksuga maksustatud tulust. Hüvitise maksimaalne suurus kuus on kolm Eesti keskmist sotsiaalmaksuga maksustatud ühe kalendrikuu tulu ehk nt 2007. aastal 21 624 krooni kuus. Vanemahüvitise maksmise periood on aja jooksul pikenenud: 12 kuust 2004. aastal kuni 18 kuuni alates 2008. aastast. Alates 1. septembrist 2007 võivad isad saada vanemahüvitist, kui laps on saanud 70 päeva vanuseks. Enne seda võis isa koju jääda alles siis, kui laps oli saanud 6 kuu vanuseks.

selleks ajaks juba lõppenud. Oli ka isa, kes lapse sündides oma tööaega vähendas ning vaid 4 päeva nädalas tööl käis. Seega võib öelda, et ametliku lapsehoolduspuhkuse võtmine ja vanemahüvitise saamine on vaid üks võimalus, mida mehed lapsega kodus olemiseks kasutavad.

Kojujäämise kogemus oli intervjueritud meestele **positiivne kogemus** ning nad tulid lapsega toime, isegi kui nad olid kojujäämist enne kartnud. Sõltumata sellest, kas otsus langetati emotsionaalsetel või praktilistel kaalutlustel, olid mehed rahul sellega, et nad said oma lapsega rohkem aega koos veeta ja teda tundma õppida. Ühest küljest hindasid mehed lastega koos olemist, kuna tundsid **praktilist vajadust tundma õppida** lapse vajadusi ja soove, et teineteisega igapäevaelus paremini toime tulla:

Kui lapsed väiksed olid, siis mulle ikka meeldis öelda, et see on nagu tundmatu neegri-pealikuga koos elamine, kes nagu sinu keelt ei mõista. Kuna sa pead temaga mõistlikult läbi saama, siis pead leidma lihtsalt kooseksisteerimise viisi lihtsalt. Ja selleks, et seda kõigile paremini teha, siis peaks tundma õppima, et mida ta nagu tahab ja mida ta vajab. Selles mõttes, see on selline vastastikune protsess, kus mõlemad kombivad ja õpivad nagu tundma. See on kindlasti üks selline kogemus, mida ma arvan, kõigile isadele võiks soovitada. (Kaido, koju jäänud isa)⁵

Teisest küljest on laste tundmaõppimine meestele oluline **emotsionaalses mõttes**. Isad hindasid väga laste arengu nägemist ja jälgimist ning lastega koos olemine tõi meestele palju rõõmu, mis tööl käies saamata oleks jäänud.

See on taas selline kogemus, et seda on keeruline sõnades kirjeldada. Põhiliselt selle peaks nagu ise läbi elama, et kui sa ikkagi hommikust õhtuni elad nii-öelda nende maailmas, mitte ainult päevas mingisugune pool tundi või tund aega elad nende maailmas, need on kaks erinevat asja täiesti. (Kaido, koju jäänud isa)

Kuigi kojujäämine muutis meeste elukorraldust suhteliselt palju, oli nende elu lapse sünni järel juba enne muutnud. **Ajapuudus** oli peamiseks lastega seotud varjupooleks, millest pea kõik mehed rääkisid. Lapsega kodus olek tähendas meestele täisajaga pühendumist ning nad tunnetasid väga tugevalt seda, kuidas neil pole enam nii palju oma aega – aega hobideks ja iseenda jaoks – kui varem. Kuid seda rääkisid ka mehed, kes lapsega polnud kodus olnud, et pärast lapse sündi polnud enam aega pidutsemiseks, teatrikülastusteks, reiseks. Seega võib öelda, et ajapuudus, hobidest loobumine ning sellega seotud teistsugune elukorraldus kaasneb juba laste sünniga. See pole vaid meeste probleem, ka emad kurdavad liiga napi isikliku aja ja individuaalse vabaduse puudumise üle (Pajumets 2007).

2.2. Kes jääb koju? Kuidas sünnib otsus?

Kuidas jõuavad mehed otsuseni, kas jääda lapsega koju või mitte? Uuringust selgus, et kojujäämise otsuse tegemine on samm-sammuline protsess (vt joonist 1), mille eelduseks on meeste teadlikkus oma õigustest lapsehoolduspuhkusele jääda. Otsus, et mitte kõik mehed ei tea täpselt, millised on nende õigused ning millised on vanemahüvitise skeemi tingimused ja reeglid. Need mehed jätkavad töötamist ilma pikema kaalumiseta.

Teiseks peavad mehed kojujäämises nägema reaalselt võimalust nende pere jaoks. Isegi kui mehed teavad, et neil on põhimõtteliselt õigus koju jääda, ei pruugi nad seda näha reaalse valikuvõimalusena. Osa mehi ei tule kas selle idee pealegi või välistab selle võimaluse ilma pikemalt mõtlemata.

⁵ Siin ja edaspidi on kaldkirjas toodud tsitaadid intervjuudest muutmata kujul. Nurksulgudes on uuringu läbiviijate täpsustused ja selgitused, tsitaadi lõpus on intervjueritava nimi ning viide sellele, kas tegu on kodus olnud isaga. Nimed on anonüümsuse säilitamise tõttu muudetud.

Kodus olnud isade kogemus oli positiivne.

Koju jäämise otsuse eelduseks on teadlikkus isa õigustest.

Kolmanda ja väga olulise sammuna arutavad mehed kojujäämise võimalust naisega. Kojujäämise otsus ei ole vaid mehe isiklik otsus, vaid kogu perekonna otsus, mis võtab arvesse nii naise kui mehe soovid ja vajadused. Osa mehi eeldas, et naine tahab ise kodus olla, mistõttu nad ei hakanud üldse enda kojujäämise võimalust arutama ega jõudnud reaalseste argumentide kaalumiseni. Viimaseks etapiks ongi kojujäämise poolt ja vastu rääkivate argumentide kaalumine.

Kõik mehed, nii need, kes olid kodus olnud, kui ka need, kes ei olnud, leidsid argumente nii kojujäämise poolt kui vastu. Enamikul meestel ei olnud ühte põhjust, miks nad koju jäid või miks ei jäänud. Pigem esitati terve rida argumente, mida ei osatud sageli tähtsuse järjekorda panna. Seetõttu ei ole võimalik öelda, milline alljärgnevatest argumentidest on meeste jaoks kojujäämise otsuse tegemisel kõige olulisem. See, milline kaal argumentidele anti, sõltus perekonna väärtustest ja prioritetidest. Vaatame argumente lähemalt.

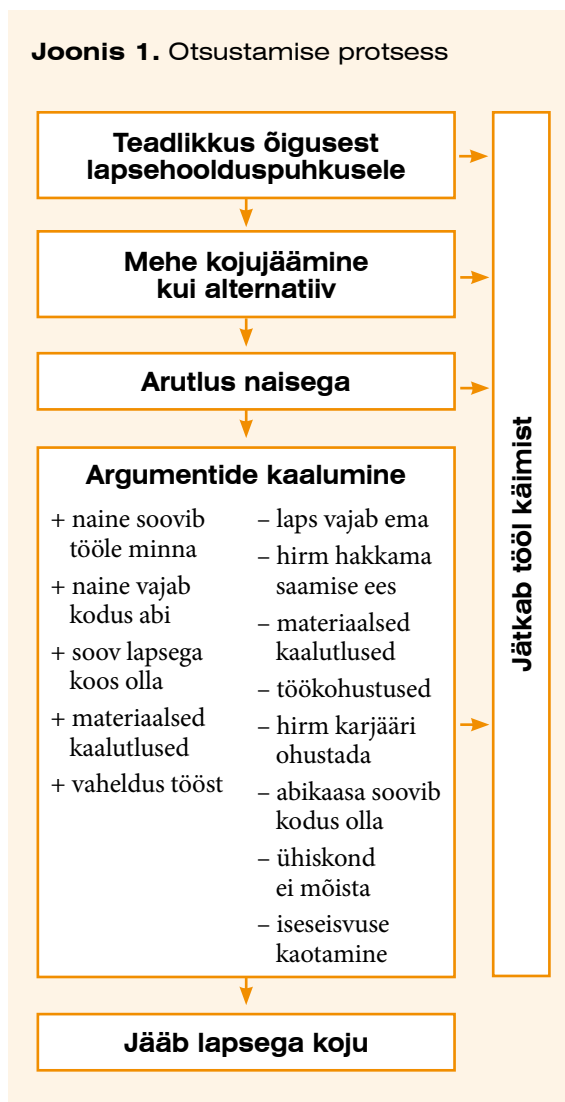
2.3. Isade pooltargumendid koju jäämisele

2.3.1. Naine soovib tööle või õppima minna

Et lapsehoolduspuhkusele jäämine on tervet perekonda puudutav otsus, kinnitas ka asjaolu, et naise soovid, võimalused ja vajadused olid üheks olulisemaks asjaoluks, mida otsust tehes kaaluti. Osa mehi kinnitas, et nad jäid koju, kuna nende naine soovis tagasi tööle või õppima minna. Ka need isad, kelle jaoks kojujäämine oli vaid hüpoteetiline võimalus, tõid naise töölemineku võimaldamise välja ühe võimaliku põhjusena, mis võiks neid kojujäämist tõsiselt kaaluma panna. Mehed tajusid, et lapsega kodus olemine on kohustus, mille kõrvalt muudeks tegevusteks jääb väga vähe aega.

Naine tahaks ka puhata ja vahepeal võtta ja sõbrannadega minna kohvi jooma, aga laps

Joonis 1. Otsustamise protsess

määgib ja teine laps tahab ka oma osa nii, et väga keeruline. (Karl, koju mitte jäänud)

Nii tundiski enamik uuringus osalenud mehi muret pikalt kodus olnud naise pärast. Mitmed isad jäid koju, et pakkuda naisele töötamise näol vaheldust kodusolemisele – et *naine lolliks ei läheks*. Kardeti, et pärast pikka kodusolekut *naine mandub ära*, ja isad leidsid, et huvitava töö tegemine võimaldab emale aega, kus *ei pea mõtlema mingitele kodustele asjadele*.

Lisaks kardeti, et väga pikk tööelust eemal viibimine põhjustab kvalifikatsiooni langust ja mõjutab negatiivselt kogu naise edaspidist karjääri. Näiteks kirjeldas üks mees oma peamise kojujäämise põhjusena hirmu oma magistrikraadiga naise tuleviku ja karjääri pärast:

Minul see [põhitöö] kõrvalt tegemise pagas oli sedavõrd suur, et mind ei hirmutanud no mitte

Soovitakse vältida negatiivset mõju ema karjäärile.

miski. Ükskõik mis on, ma võtan oma kandle ja Tiugu ühes ja saan ikka hakkama. Aga tema — kui oleks olnud mingi jama —, õppinud nii kaua seda ametit, leidmaks selle kõrvale mingit teist väljundit või tööd, on suhteliselt võimatu siin ühiskonnas. (Rain, koju jäänud)

Isa soovib lapsega koos olla.

Töölemineku plaanid ja soovid olid pea kõigi intervjueeritud meeste naistel. Ainult üks mees väitis, et ta naine on pigem kodukeskse orientatsiooniga, teda tööelu eriti ei huvita ning tõenäoliselt jätkab ta koduperenaise elu veel pikemat aega. Enamikus perekondades siiski nähti asjade loomuliku käiguna seda, et lapse suuremaks saades läheb ema tagasi tööle või õppima. Eesti naiste suhteliselt suurt huvi töölkäimise vastu kinnitab 2005. aastal läbiviidud soolise võrdõiguslikkuse monitooring, mille kohaselt vaid 10% Eesti naistest loobuks töölkäimisest täielikult, kui materiaalne olukord seda võimaldaks.

2.3.2. Naine vajab kodus abi

Naine vajab kodus abi.

Need isad, kes olid lapsega kodus olnud koos terve perega, leidsid, et mitme väikese lapsega ei ole võimalik üksi toime tulla, ning jäid naisele appi.

Ma arvan, et ei olnud teist valikut. Kaks last alla kahe aasta vanad, üks ole. Kaks vanemat. Ma lihtsalt ei leidnud, et üks vanem saab selle kohustusega hakkama ja me ei tahtnud ka. Tahtsime seda ühiselt jagada. (Roland, koju jäänud)

Rahaliselt on kasulik, kui isa on kodus.

Kuigi need mehed nägid ennast abistaja rollis, ei tähenda see, et nad oleksid pidanud enda rolli lapse kasvatamisel väiksemaks kui naise rolli. Pigem hindasid need mehed lapse hooldamist ja hoidmist väga suureks tööks, mida ei ole võimalik üksi teha. Naisega koos kodus olnud meestele on iseloomulik veel see, et lisaks igapäevastele praktilistele hooldamise ja kasmise tegevustele pidasid nad oluliseks ka lapse **emotsionaalsete vajaduste rahuldamist**.

2.3.3. Soov lapsega koos olla

Üks kojujäämist ajendanud põhjuste ringlähetus lapsest ning isa suhetest lapsega. Mehed tundsid, et nad ei saa lapsega töö kõrvalt pii-

savalt palju koos olla ja et nad ei ole oma lapse jaoks piisavalt palju olemas, st nad ei tunne üksteist piisavalt hästi. Ka koju mitte jäänud isade jaoks rääkis kojujäämise poolt soov lapsega koos olla.

Ma olen elanud neid hetki üle lennujaamas, kus su oma laps sind ära ei tunne, ja see ei ole kõige rõõmustavam kogemus, kui vaadatakse sind nagu võõrast. (Janek, koju jäänud)

Aga see muutus ju suhteliselt mõttetuks, et sul on nagu laps, keda sa näed päevas nagu 15 minutit või heal juhul pool tundi. See on nonsens. Ja siis see oli ka üks põhjus, miks ma nagu hea meelega koju jäin. (Rain, koju jäänud)

Mehed väljendasid arvamust, et hea isa tunnuseks on, et isal on oma lapse jaoks aega. Samas leidis osa meestest, et koos veedetud nädalavahetused on piisavaks ajaks, teised aga tundsid süümepiinu sellele vaatamata, et olid oma tööädala 4-päevaseks lühendanud. Igal juhul ei tähenda intervjueeritud meeste jaoks isaroll vaid pere ülalpidaja rolli, nagu kirjanduses sageli väidetakse (vt nt Gatrell 2005, Hearn 2002).

2.3.4. Materiaalsed kaalutlused

Kuna lapsehoolduspuhkus tähendab kellegi töölt koju jäämist, siis tõuseb arutelu alati sissetulekute ja raha küsimus. Selgus, et sissetulekud kindlasti mõjutavad käitumist, kuid on pigem koju jäämise otsust takistavaks teguriks kui koju jäämist põhjustavaks teguriks. Vanemahüvitis pakkus meestele võimaluse sissetuleku vähenemiseta koju jääda, kuid mehed ei jäänud koju selleks, et saada vanemahüvitist. Osa perekondi küll võttis otsuse langetamisel arvesse seda, kumma vanema lapsehoolduspuhkusele jäämine oli materiaalselt kasulik. Kuigi ükski mees ei öelnud, et raha oleks olnud peamiseks või ainsaks koju jäämise põhjuseks, leidis siiski paar isa, kes tunnistasid, et neil oli sissetulekute tõttu kasulik, kui koju jääda. Sissetulekud võivad olla isa koju jäämise korral suuremad kui naise kojujäämise korral siis, kui naine

teenib rohkem kui mees või kui naine enne lapse saamist ei töötanud. Naiste suurem sissetulek muutub peres oluliseks pärast seda, kui vanemahüvitise maksmine lõppeb.

Ja kuna minu pisku, mis mina sealt [töölt palgana] teenisin, oli väiksem kui tema pisku, siis otsustasime ikka selle tema pisku kasuks. (Rain, koju jäänud)

Materiaalselt oli kasulik, kui emme läheb tööle. Kui ta leiab töö muidugi. Sest, noh, üliõpilasena ta sai seda 2000 krooni või, noh, mis iganes 2200 krooni vanemahüvitist. Kui ta tööle läheb, siis ta võib nii palju palka saada, kui ta saab, ja mina saan seda vanemahüvitist ... igal juhul kasulik. (Anti, koju jäänud)

Uuring näitas, et vanemahüvitis niivõrd ei põhjusta meeste kojujäämist, vaid pigem loob olukorra, kus mehed üldse saavad kojujäämist tõsiselt kaaluda ning pere toimetulekut ohustamata koju jääda.

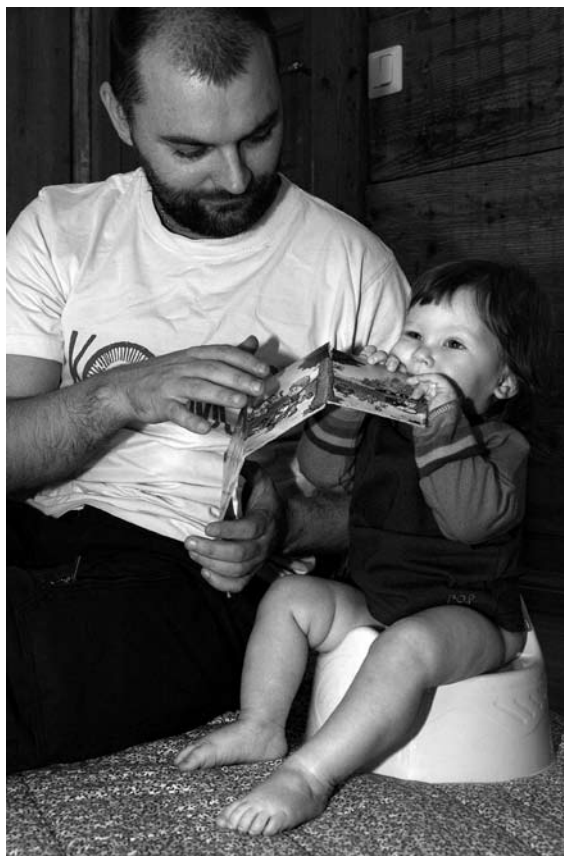
2.3.5. Vaheldus tööst

Kui tööandjad (vt ptk 3) leidsid, et soov tööst vaheldust saada on peamiseks põhjuseks, miks mehed võiksid koju jääda, siis koju jäänud meeste jaoks oli tööst vahelduse saamine rohkem kojujäämisega kaasnev meeldiv boonus kui otsene põhjus. Tööst vahelduse saamist nägid võimaliku kojujäämise põhjusena eelkõige need mehed, kes realselt ei olnud koju jäänud. Nii argumenteerib Ott, kes oli pooleldi naljatades kojujäämise võimalust naisega arutanud:

Et siis see, et sa oleks vaadanud asjadele kuskilt kaugemalt, ja see, et sa astud mingist süsteemist välja ja siis saad rahulikult mõtiskleda, et kuidas see elu siis käib. Minu peamine selline argument oli see, et annaks teistsuguse kogemuse ja võimaluse natuke puhata. Jah, tööelu rutiinist puhata. (Ott, koju mitte jäänud)

2.4. Isade vastuargumentid kojujäämisele

Suurem osa isasid tõi esile argumente enda kojujäämise vastu, sõltumata sellest, kas nad

olid kodus olnud või mitte. Ühed isad põhjendasid, miks nad kodus olid olnud, ning teised selgitasid, miks nad kodus pikemat aega polnud või millised kaalutlused nende kojujäämise vastu rääkisid. Argumendid puudutasid sissetulekuid, lapse heaolu, nii mehe kui ka naise tööd ja karjääri.

2.4.1. Laps vajab ema/imetamist

Suur osa mehi oli veendunud, et väike laps vajab ema rohkem kui isa ning seda eelkõige rinnaga toitmise tõttu. See panigi mehi tõdema, et nad ei suudaks lapsele pakkuda kõike, mida ta vajaks, ja seetõttu ei ole nende kojujäämine õige.

Et naine, kes oleks suuteline last rinnaga toitma, läheb tööle ja isa hakkab tänu sellele lapsele väiksest saadik keemiat suhu toppima, see ei ole ka õige. (Karl, koju mitte jäänud)

Oluline on märkida, et rinnaga toitmist ja ema tähtsust lapse jaoks rõhutasid kõik mehed, ka need, kes olid lapsega kodus olnud. Seega jäi osa mehi koju, vaatamata sellele veendumusele.

Mees soovib vaheldust tööelule.

Laps vajab ema ja rinnapiima.

Üheks põhjuseks oli asjaolu, et meestel oli erinev arvamus selles osas, kas rinnaga toitmine on peamine erinevus emade ja isade vahel või erinevad vanemate rollid ka muus osas.

Isad kardavad, et ei saa kodus hakkama.

Noh, vanitamine, pesemine, mängimine, õues käimine, riidesse panek, et kõik need ülejäänud asjad on praktiliselt võrdväärselt, et, noh, me oleme ise vaadanud, et ainult see rinnapiima andmine, et, noh, kuna ema ei kogu ka seda rinnapiima, siis vastasel juhul, kui ta koguks seda, siis oleks ka isa võimalik jätta üksi. (Margus, koju jäänud)

No loodus on niimoodi seadnud [et emad peavad kodus olema]! Kas või imetamise ajast peale. [...] sest väike laps vajab eelkõige ikka seda soojust ja seda kindlustunnet, aga kuna ta on laias laastus 9 kuud emapiima juba olnud, siis ta juba intuiitiivselt tajub, et ema sellel ajal on talle olulisem. See on imikueas. Hiljem nagu see vahe juba teiseneb. (Rain, koju jäänud)

Rahaliselt on kasulik, kui ema on kodus.

Nii jõudsidki mehed seda argumenti kaaludes kahesugusele järeldusele. Ühed leidsid, et kuna vanemate rollid ja tähtsus lapse jaoks on niivõrd erinevad, siis ei saa mees lapsega koju jääda. Teised aga, kelle jaoks oli rinnaga toitmine ainus vanemate rollide erinevus, leidsid, et isa võiks lapsega koju jääda küll, kuid kas emaga koos või hiljem, kui rinnaga toitmine on lõppenud. Viimast raskendab aga asjaolu, et sageli on vanemahüvitise maksmine selleks ajaks lõppenud, kui rinnaga toitmine lõppeb. Siis tulevad juba mängu materiaalsed kaalutlused.

Et see vanemahüvitise periood oli kuni aastani ja tõesti ema andis rinda üle aasta, nii et siin tuleb see majanduslik aspekt mängu... Aga nüüd, kus seda on pikendatud ja kui õnnestub niimoodi, et last saab juba omaette toita, siis ma olen mõelnud küll, et kas kuu või paar sellest tagumisest otsast jääda tütreaga koju. (Mihkel, koju mitte jäänud)

2.4.2. Hirm hakkamasaamise ees

Mehed väljendasid hirmu kojujäämise ees, kuna kartsid, et nad ei tule lapse kasvatamisega toime ning nad teevad vigu.

See, kas ma hakkama saan, ja see, et ei juhtuks midagi, ja kõik see, kas ma õigeid otsuseid teen ja kas ma ta kenasti riidesse saan ja kas ma teda liiga soojalt riidesse ei pane. (Rain, koju jäänud)

Osa mehi jäi koju siiski kartuse kiuste ning tagantjärele tõdesid nad, et tulid lapse ja koduse eluga hästi toime. Hirmu üheks põhjuseks on meeste väiksem kogemus lastega. Lisaks sellele on meeste hulgas levinud veendumus, et naised saavad lastega paremini hakkama, kuna neil on kaasasündinud anne laste ja majapidamistöödega paremini toime tulla. Nad leidsid, et mehed ei tea, mida kriisiolukordades peale hakata ja kuidas õigesti käituda. Emadel seevastu tundusid nende hinnangul olevat alati teadmised sellest, mis on õige ja kuidas käituda.

No mina tundsin ennast ikka päris abitult mõnikord ja mõne koha peal. Võib-olla loodus on andnud naistele ka rohkem vaistu laste suhtes. No mina olin ka selline ülipabistav. Ema nagu – ma ei ütle, et ta hoolimatu oli, ei, kindlasti mitte – aga tema see lävipunkt oli märksa kõrgemal lapse igasuguste toimetamiste suhtes. Kui minul jooksid silmad juba nagu multifilmis ninajuure peale kokku „Aa, mis nüüd?!", siis ema jaoks ei olnud see veel mingi hädasignaal, kõik oli nagu korras. (Rain, koju jäänud)

2.4.3. Materiaalsed kaalutlused

Enamik kodus olemise kogemusega isasid olid suhteliselt varmad mängima koju jäämise ideega ning kinnitasid, et võib-olla oleksid nad lapsepuhkusele jäänud, kui rahaline seis oleks lubanud. Lapse sünni järel tundsid mehed eriti tugevalt, et pere sõltub nende sissetulekust ja tööst.

[Lapse sünn] just andis mulle sellist tuhinat kaasa, et nüüd ma olen isa ja et ma tahan tööd teha, jah. Ma püüdsin rohkem, ma teadsin, et kui ma ületunde teen, ma teenin ka rohkem. Ja et lapse heaolu parandada, on ju. Et kelle nimel nagu veel rohkem rabeleda. (Kaspar, koju mitte jäänud)

Kust tuli aga kaotus sissetulekus olukorras, kus on kehtestatud vanemahüvitise skeem, mis

kodusoleku tõttu saamata jääva töise tulu kompenseerib? Põhjuseks oli see, et kõik mehed ei saanud vanemahüvitist, kuna tahtsid jääda koju pärast vanemahüvitise perioodi, mis on tasustamata, või koos lapse emaga. Lisaks oli mehi, kelle sissetulekud ületasid vanemahüvitise lae ja kes ei soovinud koju jääda sissetulekute vähenemise tõttu. Oli ka neid, kes olid valesti informeeritud – nad ei olnud teadlikud, et kompenseeritakse 100% palgast.

Materiaalsed põhjused takistasid ka tervet rida isasid jääma koju seadusega lubatud 14-päevasele täiendavale lapsepuhkusele. Seadusega oli uuringu läbiviimise ajal ette nähtud puhkusetasu 66 krooni päevas, millest arvestatakse ka maksud maha.

2.4.4. Töökohustused ja oht karjäärile

Mehed tunnetavad oma vajalikkust ja asendamatumust tööl, kuid vähesed tunnevad, et nad oleksid samal määral vajalikud ja asendamatud kodus. Nagu eespool nägime, oli suurem osa mehi veendunud, et laste jaoks on ema

olulisem kui isa. Seega on nende jaoks loogiline kojujäämise otsust kaaludes esmajoones lähtuda oma töökoha olukorrast ning töö-situatsiooni hetkeseisust.

Näiteks minu ameti puhul tähendab seda, et ma olen hõivatud mingisuguste protsessidega, millega peab minema lõpuni. Mis siis tähendab seda, et kui ma poole pealt nagu ehk siis kui poole pealt hobuseid vahetada, et siis satub ohtu nagu mingi valdkond. Pigem nagu oleks küsimus selles, et kas sa lähed päriselt ära või jääd nagu isapuhkusele. (Ott, koju mitte jäänud)

Tööl käimine on meeste jaoks midagi enamat kui lihtsalt raha teenimine. Kuigi töö oli enamiku vastajate jaoks oluline, tundsid mehed siiski, et nende prioriteedid muutusid koos lapse sünniga ja nad muutusid perekesksmaks. Siiski ei väljendu see perekesksus alati ilmtingimata koju jäämises, vaid näiteks väiksemas töökoormuses, vähemates komanderingutes ning vajadusel laste töö juurde kaasagi võtmises.

Intervjueeritud meeste seas kohtas ka neid, kes kartsid, et töölt eemalolek ohustab nende karjääri, kuna kodus olles kas kaotatakse kvali-

Isadel on töökohustused ja oht oma karjääri kahjustada.

fikatsioonis või on karjäär ohus tööandja suhtumise tõttu. Igal juhul tajuvad nii naised kui mehed, et lapsega pikalt kodus olemine võib mõjutada nende karjääri ning edasisi võimalusi töökohal. Nagu eespool kirjeldasime, oli naiste töö ja haridus üheks põhjuseks, miks isad koju jäid. Nii et perekonnas seistakse valiku ees, kas seada ohtu mehe või naise karjäär.

Siis peab otsustama, kelle karjäärist pere heaolu sõltub rohkem, et loomulikult, kui ühel hetkel, kui ema oleks kõrgharidusega müügipealik või vastutav insener või turundusjuht või pangategelane, või poliitikategelane, kes tuleb oma põhierialalt ära, samas kui isa on lihttööline, siis see kindlasti mõjutab ... (Karl, koju mitte jäänud)

2.4.5. Naine soovib ise kodus olla

Nii nagu osa koju jäämise poolt, nii ka osa koju jäämise vastu rääkivaid argumente on seotud lapse ema soovide ja vajadustega. Nii mõnelgi juhul olid mehed veendunud, et naised ei soovi oma rolli kodus loovutada.

Aga, noh, ühelt poolt oli see küsimus nagu selles, et ega mu elukaaslane väga ei tahtnud. Ta nagu pigem tahab ise lapsega kodus olla ja temale on see nagu puhkus ja talle meeldib see. (Ott, koju mitte jäänud)

Et rahaline kaotus oli väiksem küsimus kui see, et mida mu naine teeb, siis kui mina jään koju? Et, noh, tal oleks teha olnud küll. Tal oleks teha olnud see, et ta oleks lõpuks oma kooli ära lõpetanud, ja mõelda sellele, et mida hakata ühiskonnas tegema, mis töökoha leida endale ... ja selles suhtes oleks tal teha olnud küll. Aga just tema enda suhtumine asjasse näitas seda, et oleks mõttetu. (Madis, koju mitte jäänud)

Seega on märgata Gatrelli (2005) esile tõstetud asjaolu, et isade suuremat osalust lapse kasvatamises võib takistada naiste soovimatus loobuda oma rollist kodus. Naistel on erisugused prioriteedid ning mitte kõik naised ei soovi aktiivselt tööturul osaleda. Osa mehi oli kojujäämist oma kaasaga arutanud, kuid osa oli naise vastuseisus veendunud ilma, et nad oleksid sel teemal rääkinud. Kuna ka ühiskonnas on endiselt tavapärase, et naised

on lapsega kodus, siis ei leia mehed mõtetki seda varianti naisega arutada.

2.4.6. Ühiskonna mõistmatuse

Üheks raskendavaks asjaoluks meeste kojujäämise juures on see, et lapsehoolduspuhkusel mehed on ühiskonnas väga **vähe levinud** nähtus ning isad tajuvad, et meestelt oodatakse hoopis teistsugust käitumist.

Ühiskonnal on küll niukene ... niukene ... ma ei tea ... kuidagi ... eeeem ... võõras arusaamine, et lapse kasvatamine on ema kohustus või isa on kuidagi kõrvalisik selles protseduuris. Ja mina ei jaga seda [seisukohta]. (Roland, koju jäänud)

Kuna ühiskonnas üldiselt oodatakse isadelt peamiselt seda, et nad **teeniksid raha**, siis leidis nii mõnigi, et väga raske on sellele ootusele vastupidiselt käituda. Näiteks kirjeldas üks isadest oma klientide mõistmatut suhtumist:

„Muidu võiksite nagu tublid isad olla ja kodus oma last kasvatada, aga kui on vaja, et te meile midagi teete, siis palun ärge olge isa” – väga palju on seda suhtumist. (Raiko, koju jäänud)

Kuigi enamik mehi kinnitas, et neid ümbritsevate inimeste arvamused ja ootused ei huvita, kohtasid isad siiski mõistmatust ning üllatunud pilke. Lapsega kodus olev isa on niivõrd haruldane nähtus, et isegi kui ümbritsevad inimesed sellesse otseselt halvustavalt ei suhtu, siis on neil raske mõista, mis on sellise käitumise taga.

Ja inimesed [bussis ja tänaval] rääkisid, et näe, see tüdruk on nii tubli, et ise on orb, et ema tal üldse ei ole, kogu aeg on isaga, et ema temal kindlasti ei ole. Nii väike tubli tüdruk ... (naerab) karm kriitika naise arvel. Aga no pigem oli jah see suhtumine, et kui laps on isaga väljas, siis ju tal siis ema üldse ei ole. (Tõnis, koju jäänud)

2.4.7. Iseseisvuse kaotamine

Üheks põhjuseks, mida küll mainiti suhteliselt vähe, oli meeste hirm kaotada kojujäämist tõttu oma materiaalne iseseisvus. Meeste identiteet rahateenijana on niivõrd tugev, et täielik sõltuvus naisest tekitab mees-

Naine soovib ise kodus olla.

Ühiskond ei suhtu kodus olevasse isasse hästi.

tes hirmu ning alaväärsuse tunnet. Nii kirjeldas üks mees, kes oli lapsega kodus enne vanemahüvitise skeemi loomist:

Võid ju küll öelda, et rahakott on ühine, aga ... on ikkagi kellegi kontroll ja siis see raha tuleb ühest rahakotist teise tõsta. Et see hakkas küll häirima mingi hetk, et üldse oma raha ei ole. Olgu, et ma ei pea ju palju saama, aga ... aga et üldse endal ei ole, see hakkas häirima. (Tõnis, koju jäänud)

See argument oli oluline enne vanemahüvitise skeemi loomist – mehe identiteet raha-teenijana on niivõrd tugev, et naisest sõltumist on tal raske taluda. Seega on vanemahüvitis ühe probleemi juba ära lahendanud.

Nagu näha, on neid tegureid, mida võidakse mehe kojujäämise otsuse langetamisel arvesse

3. Tööandjate arvamus

Uuringus osalenud tööandjatel (valimi kirjeldust vt sissejuhatastest ja põhjalikku kirjeldust uuringu täispikast raportist aadressil www.sm.ee) oli suhteliselt **vähe kogemusi** lapsehoolduspuhkusele jäänud meestega. Ilmselt just seetõttu oli ka nende nägemus meeste kojujäämise põhjustest suhteliselt piiratud. Tööandjad seostasid meestöötaja lapsehoolduspuhkusele jäämist kas karjääri või sisetulekutega. Arvati, et isad jäävad koju vaid siis, kui nad võivad oluliselt sisetulekutes, soovivad eemalduda tööelust näiteks läbipõlemise tõttu või kui naise karjäärivõimalused on mehe omast olulisemad või paremad.

Mehi on [koju jäänud] kolm nendest kahe ja poole tuhandest. Noh, sisuliselt neid ei olegi. Aga need põhjused, miks meesterahvad on valinud ... kõigi nende kolme puhul on märksõnaks see, et ema sisetulek on suurem ehk siis see on põhjus. (Suurettevõte, mees)

Tööandjad näevad meestöötaja kojujäämise ühe võimaliku põhjusena ka seda, et töökohas on nii-öelda segased ajad. Näiteks asutuse struktuuri ümberkorraldamine võib tingida selle, et isa jääb lapsehoolduspuhkusele ja naaseb tööle siis, kui muudatused on toimunud.

võtta, terve rida. Samas ei saa öelda, et kõik perekonnad kõiki otsusega kaasnevaid võimalikke tagajärgi ja kaalutlusi arvestaksid. Kuigi otsus sünnib eri tegurite kaalumisel, ei ole kõik tegurid materiaalsed ja praktilised. Olulisel kohal on emotsionaalsed põhjused, vajadus vahelduse ja puhkuse järele, ühe- või mõlemapoolne soov astuda välja rutiinist, kogeda midagi muud ja muuta elu mitmekesisemaks. Lõpuks **sõltus otsus pereliikmete prioriteetidest**, väärtustest ja sellest, millises valdkonnas ja kui palju nad on nõus järeleandmisi tegema. Samas oli ka selliseid isasid, kelle jaoks argumentide kaalumist just nagu ei toimunudki ning tegu oli kindla ja ainuvõimaliku käitumisviisiga.

Vähene kokkupuude võib olla üheks põhjuseks, miks tööandjad lapsehoolduspuhkusele olevate meeste suhtes üsna positiivselt olid meelestatud. Tööandjate jaoks tähendab töötaja lapsehoolduspuhkusele jäämine asendaja leidmist ja seega ei ole nende jaoks praktilist erinevust selles, kas koju jääb mees või naine.

Meil ei muutu nagu mitte midagi, et kas siis naine jääb ära või mees. Ikkagi peame selle inimese selleks ajaks leidma ja tööturul ei ole veel praegusel hetkel suurt vahet, et kas leida naistöolist või meestöölist. Võib-olla veidike on raskem meest leida. Ja me leiame ka. (Suurettevõte, naine)

Tööandja peamiseks mureks on seega uue töötaja leidmine, mille keerukus sõltub teistest asjaoludest (nt antud valdkonna spetsialistide arv tööturul). Leiti, et meeste suurema osakaalu tõttu juhtivatel ametikohtadel ja teatud spetsiifilist kvalifikatsiooni nõudvatel ametikohtadel võiks meeste laialatuslikum kojujäämine mõnede ettevõtete jaoks osutada probleemiks. Meestöötaja kojujäämisega kaasneb tööandjale nii-öelda suurem üllatusmoment ning jääb vähem aega uue töötaja leidmiseks.

Isa kardab oma iseseisvust kaotada.

Tööandjate arvates jäävad isad koju raha pärast või tööga seotud põhjustel.

Mehe koju jäämine on tööandjale suurem üllatus.

Tööandjal pole vahet, kellele asendaja leida.

Naiste puhul on aega rohkem kohaneda ja mõelda, aga meeste puhul saad siis teada, kui tuuakse sünnitunnistus, et, ahaa, sul on olnud selline vahva asi. Aga naiste puhul saad rohkem ette valmistada. (Suurettevõte, naine)

Tööandjad leidsid, et meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine võib kaasa tuua nii positiivseid kui negatiivseid tagajärgi. Kuna eeldatakse, et isad ei jää koju terveks lapsehooldusperioodiks, vaid jagavad seda emaga, siis lüheneb mõlema vanema kodusoleku aeg, töötaja ei kaota nii palju oma kvalifikatsiooni ning tal on lihtsam tulla tagasi tööellu. Lapsehoolduspuhkusele jäämine tähendab töötaja eemalviibimist suhteliselt pikka aega ja tööandjale on oluline, et ka puhkuse ajal säiliks side töötaja ja tööandja vahel. Leiti, et heaks lahenduseks oleks lapsehoolduspuhkusel viibimise ühitamine paindlike töövormidega. Tööandjad leidsid, et kodus töötamine ning osalise tööajaga töötamine oleks kasulik nii tööandjale kui töötajale.

Selles mõttes, et tööalaselt on ju, et kui seda jagada kahe vahel, siis on see parem, sest

mõnel tööalaselt mängib rolli, kui ta on aasta ära, teisel ei mängi, aga ilmselt on parem see, et kui olla näiteks pool aastat ära või siis kuude kaupa vaheldumisi, et see oleks nii tööandjale kui ka töötajale endale palju kergem ja positiivsem. (Väikeettevõte, naine)

Siinkohal tuleb rõhutada, et selline vahetustega kodus olemine tundus pigem vastuvõetavam väikeettevõtetele ning sõltus palju ka ettevõtte tegevusvaldkonnast ning töötaja ametikohast.

Ennustati, et üldiselt peaks meeste kojujäämisel ühiskonnale tervikuna olema positiivsed tagajärjed. Leiti näiteks, et meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine võib vähendada nais-töötajate diskrimineerimist tööturul. Kui nii mehe kui ka naise puhul on sama suur tõenäosus, et ta lapsega koju jääb, ei ole tööandja jaoks enam vahet, kas palgata naine või mees. Seega edeneks naiste ja meeste võrdne kohtlemine tööturul. Samas väljendati hirmu, et teatud valdkondades võib see kaasa tuua tööjõunappuse, kuna on ameteid, kus töötavad peamiselt mehed.

Tööandjate soovitusel ja näited pere- ja tööelu ühitamise parandamiseks

- 1) Ettevõtte toetus konkreetsele lasteaiale, kus käivad töötajate lapsed. Kuna lasteaiakohtade nõudlus on suurem kui pakkumine, ei ole see soodus olukord tööandja ja lasteaia vahelise koostöö arendamiseks.
- 2) Lasteaedade lahtiolekuajad kohati pikemad või igas lasteaias üks rühm, mis on kauem avatud.
- 3) Lapsehoidja palkamiseks lisatasu ühele vanemale kuni lapse 3-aastaseks saamiseni. Lisatasu võiks tööandjate arvates tulla riigilt või siis võiksid selle maksmisega kaasnedes tööandjale mingid soodustused.
- 4) Riiklik dotatsioon ametlikule lapsehoiuteenusele. Teenusepakkujal oleks võimalus saada toetust riigilt ja klient ehk lapsevanem maksaks ainult teatud osa teenuse maksumusest.
- 5) Riigiasutuste oma lasteaedade loomine. See oleks hea eeskujuna eraettevõtetele.
- 6) Suuretegevõtte ühiselamusse eraldi ruumi sisseseadmine lastehoiuks. Väike grupp perekondi lepib omavahel kokku, kes ja millal laste järele vaatab. Ettevõtte toetab seda korraldust eri skeemide kaudu.
- 7) Vanemahüvitise korra muutmine paindlikuks, et oleks võimalik kombineerida töötamist ja lapse eest hoolitsemist. Tööandjate arvates sooviksid paljud vanemad lapsega kodus olles ning ka vanemahüvitise saamise perioodil osajaga töötada. Juhtivtöötajate puhul võib see olla hädavajalik. Samuti toodi esile, et teatud töid on võimalik kodus teha.
- 8) Lisapuhkepäevade eest lisatasude, palga maksmine.

4. Meeste kojujäämine ja perepoliitika eesmärgid

Perepoliitika kujundamisel on oluline mõelda sellele, mis mõjud ja tagajärjed võivad olla ühiskonnale ja riigile tervikuna, kui rohkem mehi otsustab lapsehoolduspuhkusele jääda. Kirjanduse põhjal võib eeldada, et sellel on otsesed mõjud töö- ja pereelu ühitamisele, naiste positsioonile tööturul, soolisele võrdõiguslikkusele ning sündimusele.

Meeste suurem osalemine laste kasvatamisel ja koju jäämine mõjutab töö- ja pereelu ühitamist ehk naiste ja meeste võimalusi tööd teha ning perekondlikke kohustusi täita. Praegu on mõlema valikud suhteliselt jäigad. Siiani on avalikes aruteludes ja poliitikates rohkem tähelepanu pööratud naiste töö- ja pereelu

ühitamisele, kuigi ka meestel on õigus tasakaalustatud töö- ja pereelule. Igal pool Euroopas, eriti aga põhjamaades, on aru saadud, et vaid naistele keskendumine ei too kehtivasse olukorda olulisi muutusi, mistõttu on üha rohkem arvestama hakatud ka meestega.

Võib oletada, et mida rohkem hakkavad mehed koju jääma, seda rohkem **paraneb naiste positsioon tööturul**. Näiteks ei ole noored naised siis tööandja jaoks enam riskirühmaks, kelle asemel eelistatakse tööle värbamisel mehi. Praegu on naistel karjäärikatkestused, mis mõjutavad nende võimalusi tööalal, sissetulekuid ja lõppkokkuvõttes ka pensionit.

Isade suurem osalus laste eest hoolitsemisel mõjutab **kodust tööjaotust vanemate** vahel, mistõttu **suureneb sooline võrdõiguslikkus**. Samuti võib oletada, et meeste aktiivsem isarolli täitmine **mõjub positiivselt sündimusele**. Eeldatakse, et praeguses olukorras tunnevad naised end üksi laste eest vastutavana

ning saavad nii palju lapsi, kui nad enda arvates on võimelised üksi üles kasvatama. Kui isa on rohkem pereellu ja lapse kasvatamisse kaasatud, siis eeldatavasti isa ja lapse suhe tugevneb ning naised tunnevad, et nad ei ole laste kasvatamisel üksi jäetud.

Kokkuvõtte

Erinevalt uuringus osalenud tööandjate ja ka ühiskonna levinud arusaamadest ei ole materiaalsed ja tööga seotud põhjused ainsad, miks mehed lastega koju ei jää. Seega ei ole vaid rahalised vahendid, nagu vanemahüvitis ja teised sellelaadsed toetused, piisavad, et meeste töö- ja pereelu ühitamist toetada. Toetuste süsteem loob eelduse kojujäämiseks, kuid see ei ole otsene põhjus, mille tõttu kojujäämise kasuks otsustatakse. Võrdsete võimaluste tagamise ning meeste osalemise suurendamise kodusfääris võib lahti mõtestada kui protsessi.

Esmalt tuleb kindlustada, et kõik mehed oleksid oma õigustest ja võimalustest teadlikud. Teiseks peaks toetama selliste hoiakute levimist, mis toetaksid meeste kojujäämist. Käesolev uuring näitas, et meestelt ja isadelt oodatakse pigem rahateenimise ja karjääri

tegemise kui lastele aja pühendamise kaudu oma isarolli täitmist. Isade intervjuudest ilmes, et nad tunnevad end sageli asendamatuna tööl, kuid mitte perekonnas, et naistel on loomulik oskus lastega paremini toime tulla. Samuti tõid mitmed uuringus osalenud isad välja arvamuse, et lapsed vajavad emasid isadest rohkem. Seega tuleks rohkem tähelepanu pöörata isa rolli väärtustamisele ühiskonnas, sealhulgas ka perepoliitikas.

Samuti kinnitas uuring, et lapsehoolduspuhkuse otsus on kogu perekonna otsus, mistõttu tuleb arvesse võtta nii naisi kui mehi. Naistel on siinkohal oluline roll, kuna nende soovivast suhtumisest ning eelistustest sõltub samuti, kas mehed kaaluvad üldse tõsiselt lapsega koju jäämist ning kas nad lõpuks ka jäävad.

Sarnaselt varasemate uuringutega leiti, et nii naistel kui meestel on raske täielikult loobuda kas tööst või perest – soovitakse mõlemat. Praegune lapsehoolduspuhkuse ja vanemahüvitise maksmise korraldus sunnib vanemaid valima korruga ühe rolli – kas töötaja või koduse lapsevanema rolli. Nii vanemad kui tööandjad soovivad, et lapsehoolduspuhkus oleks paindlikum ning võimaldaks näiteks osajaga töötamist ning lapsehoolduspuhkuse jagamist ema ja isa vahel. See tagaks vanematele võimaluse hoolduskohustuse jagamise kaudu leida parema tasakaalu töö- ja perekohustuste vahel ning parandaks selle kaudu naiste olukorda tööturul ja suurendaks soolist võrdõiguslikkust kogu ühiskonnas.

Tööandjate jaoks ei ole üldiselt erilist vahet selles, kas koju jääb lapsega mees või naistöötaja – asendaja tuleb leida igal juhul. Seega on küsimus pigem asendaja leidmises, mille keerukus sõltub omakorda töövaldkonnast, erialast ning ametikohast, mitte nii väga töötaja soost.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et uuringus osalenud tööandjate ja isade üldine suhtumine ja hoiak isade lapsehoolduspuhkusele jäämisesse on soosiv ning leitakse, et isadel ja emadel peavad olema võrdsed võimalused lapsekasvatamises osalemiseks ning töö- ja pereelu ühitamiseks. Samas valitseb suur lõhe isade hoiakute ja tegeliku käitumise vahel.

Poliitikasoovitused

Eelneva põhjal on perepoliitika kujundamisel soovitatav

- arvesse võtta nii isasid kui emasid;
- pakkuda peredele erisuguseid ja paindlikke võimalusi pere ja tööelu kombineerimiseks, mitte seada ema või isa valiku ette, kas kodu või töö;
- muuta lapsehoolduspuhkuse ja vanemahüvitise skeemi paindlikumaks nii, et oleks võimalik üheaegne osajaga töötamine ning osajaga lapsehoolduspuhkus. Vanemahüvitise perioodil peaks olema võimalus, et isa ja ema saavad osa lapsehoolduspuhkusest korruga välja võtta;
- parandada tulevaste emade ja isade teadlikust valikutest ning võimalustest. Lähtuda tuleb sellest, et eri ühiskonnagruppideni jõuab info erinevalt ja valikuliselt. Mehed ei pruugi olla teadlikud oma õigustest ja võimalustest isadena;
- arvesse võtta, et lisaks materiaalsele olukorrale mõjutab perede otsuseid terve rida hoiakute ja eelistustega seotud aspekte. Seepärast tuleks ühiskonnas rohkem selgitada isade olulisust laste elus;
- aidata kaasa perekonna üldisele väärtustamisele. See on eelduseks isade lastekasvatamisse kaasamisel. Ühiskonnas laiemalt ei hinnata hoiakute ja käitumise tasandil laste eest hoolitsemist ega ka emaks olemist eriti kõrgelt. Seepärast ei ole koju jäämisel meeste jaoks erilist väärtust;
- arendada välja lapsehoiuteenuste alternatiive. Tuleb lähtuda sellest, et osa naisi sooviksid tööturule naasta pärast vanemahüvitise lõppu, seega tuleb pakkuda väikelastele lastehoiuteenuseid;
- analüüsida isade kojujäämise mõju ühiskonnale laiemalt, arvestades mõju tööturupoliitikale, võrdõiguslikkusele, sotsiaalpoliitikale jne;
- soodustada ühiskonnas diskussiooni, kuidas üksikisiku tasandi otsused mõjutavad ja suunavad laiemaid ühiskondlikke protsesse ning kuidas perepoliitilised otsused mõjutavad sotsiaalpoliitika teisi aspekte.

Kirjandus

Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

Employment in Europe 2005. (2005). Euroopa Komisjon.

Gatrell, C. (2005). *Hard Labour: The Sociology of Parenthood*. Maidenhead: Open University Press.

Hearn, J. (2002). Men, fathers and the state: national and global relations. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 245–272. Cambridge: Cambridge University Press.

Hobson, B., Morgan, D. (2002). Introduction: making men into fathers. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 1–24. Cambridge: Cambridge University Press.

Matta, D.S., Knudson-Martin, C. (2006). Father responsivity: Couple process and the construction of fatherhood. *Family Process*, 45 (1), 19–37.

Oláh, L.Sz., Bernhardt, E.M., Goldscheider, F.K. (2002). Coresidential parental roles in industrialized countries: Sweden, Hungary and the United States. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 25–60. Cambridge: Cambridge University Press.

Pajumets, M. (2007). Miks emme läheb tööle? Naiste subjektiivsed ootused ja tööle antavad tähendused. Kogumikus *Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lapsevanemate tööhõive*. Tallinn: AS Ajakirjade Kirjastus.

Smeaton, D. (2006). Dads and their babies: a household analysis. *Policy Studies Institute Working Paper Series no. 44*. Manchester: Equal Opportunities Commission.

Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2005. (2006). Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, EV Sotsiaalministeerium.

Sundström, M., Duvander, A.Z. (2002). Gender division of childcare and the sharing of parental leave among new parents in Sweden. *European Sociological Review*, 18 (4), 433–447.

Sekundaarsed allikad

Future Foundation. (1999). *The Millennial Family*. London.

O'Brien, M., Shemilt, I. (2002). *Working fathers: earning and caring*. Manchester: Equal Opportunities Commission.

Varem ilmunud toimetised:

8/2007

Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistused. – Poliitikaanalüüs

7/2007

Lasterikaste perede toimetulek ja vajadused. – Poliitikaanalüüs.

6/2007

Mitteaktiivne rahvastik kui potentsiaalne tööjõuallikas. – Teemaleht.

5/2007

Prostitutsiooni varjatud pool: räägivad seksi ostjad. – Uuringuraport.

4/2007

Töölepingu seaduse halduskoormus. – Poliitikaanalüüs.

3/2007

Teismeliste vägivallatõlgendused. – Uuringuraport.

2/2007

Mees sotsiaaluuringu subjektina. – Artiklite kogumik.

1/2007

Puuetega inimeste toimetulek ja vajadused. – Poliitikaanalüüs.

8/2006

Vaesus ja selle mõõtmine. Vaesuse suundumused Eestis. – Poliitikaanalüüs.

7/2006

Tööturu riskirühmad: vanglast vabanenud töötud. – Teemaleht.

6/2006

Tööturu riskirühmad: vanemaealised töötud. – Teemaleht.

5/2006

Tööturu riskirühmad: noored töötud. – Teemaleht.

4/2006

Tööturu riskirühmad: puudega töötud. – Teemaleht.

3/2006

Tööturu riskirühmad: mitte-eestlased. – Teemaleht.

2/2006

Tööturu riskirühmad: pikaajaliselt töötud. – Teemaleht.

1/2006

Sooline ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis. – Poliitikaanalüüs.

Kõik ilmunud toimetised on Sotsiaalministeeriumi kodulehel
www.sm.ee > Väljaanded > Toimetised

Fakte uuringust

- Lapsehoolduspuhkuse korraldus on isa ja ema ühine otsus. Seega mängivad isade koju jäämisel suurt rolli emade vajadused ja hoiakud.
- Mehed ei jää koju vaid raha või tööga seotud põhjustel. Vanemahüvitise skeem toetab isade koju jäämist, kuid meeste lapsehoolduspuhkusele jäämist tõkestavad kehtivad hoiakud ja stereotüübid.
- Isad ei tunne end peres asendamatukena, küll aga tööl. Lahenduseks võiks olla isa rolli väärtustamine ning perepoliitika, mis toetab isade aktiivset osalust laste elus.
- Vanemad soovivad, et vanemahüvitise skeem ja lapsehoolduspuhkuse korraldus oleksid paindlikumad ning võimaldaksid näiteks osa-ajaga töötamist.

Poliitikaanalüüs on sotsiaalministeeriumi eelretsenseeritav toimetiste sari, mille eesmärk on esitada ülevaateid sotsiaal-, töö- ja tervisepoliitikaga seonduvatest analüüsides ning seeläbi aidata kaasa teadmispõhise poliitika kujundamisele.